

ליקוטי תנייא אמרים

גליין ב' (פרשת נח תשפ"ז)

נס"ד

תניא ליקוטי אמרים פרק א

ילקוט ביאורים

בגידסת רבינו 'אמר רבה כגון אנא בינוני'

אמר רבה כגון אנא בינוני. כגמ' לפנינו (ברכות סא) הגירסא רבא. אך בהנחות על הגליון מובא שהגירסא הנכונה היא רבה ולא רבא, ומוכיח מדברי התוס', שלא קרא אביי לרבא בשם 'מר' משום שהיה חבירו. והביא מס' מנחת יחודה, שלפי גירסא זו יובן מה שמוכח במסכת שבת 'אמר ליה רבה לרב כגון של בינונים מא', והוא ע"פ דברי הבריתא כאן, שרבה מרוב ענוה החזיק עצמו לבינוני.

מדוע הביא רבינו את דברי אביי 'לא שביק מר חיי לכל בריה'

אמר רבה כגון אנא בינוני, אמר ליה אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו'. בהערות לתניא ביאר, הטעם שהביא רבינו לדברי אביי אע"פ שעיקר דבריו נסובים על מה שאמר רבה 'כגון אנא בינוני', הוא כדי להוכיח לגירסא 'אמר רבה' [- ולא רבא], והוא ממה שקרא לו אביי 'מר' [- היינו, רבי], ועפ"י תחזוק הקושיא 'איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני, ונדע דלא פסיק פומיה מגירסא' וכו', שענין זה ש'לא פסיק פומיה מגירסא', מובא על רבה.

כוונת אביי 'לא שבקת חיי לכל בריה'

א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה. בבירור הלשון 'לא שביק מר חיי' נאמר כמה ביאורים וכדלהלן:
א. כמראי מקומות הגהות והערות קצרות לספר של בינונים ביאר, שטענת אביי 'לא שביק מר חיי לכל בריה', הוא על עצם החיים ממש. כי אם רבה הוא בינוני, הרי כל העולם ודאי המה רשעים, ורשעים דינם למיתה.
ב. עוד ביארנו ע"פ מאמר חז"ל (ברכות יח) 'רשעים שבהיהן קרוין מתים'.
ג. עוד ביארנו, שטענת אביי היתה, שאם רבה בינוני אזי אין צדיק בדור, כי ידע אביי שאין בדורו גדולים וצדיקים ממנו, ובלי צדיק לא יוכל העולם להתקיים, וכמו שכתוב (משלי י, טו) 'צדיק יסוד עולם', היינו, כמו שבניין עומד על יסודותיו, כך העולם עומד על הצדיקים, ולא יוכל להתקיים בלעדיהם אפי' רגע אחד.

וברעיא מהדימנא פ' משפטים פ' צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטין כו' רשעים יצה"ד שופטין בינונים זה וזה שופטין וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב (כ"ב פ"א) רבש"ע בראת צדיקי' בראת רשעי' כו' והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבוודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונדע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו.

ביאור משולב

ביאור התארים צדיק וטוב לו וצדיק ורע לו בפנימיות

וברעיא מהדימנא פרשת משפטים (והר"ח ק"ה) פרש שהמושגים 'טוב לו' ורע לו, אין הכוונה רק לתאר את מצבו הגשמי של הצדיק בלבד, אלא הם מתארים גם את מדרגת הצדיק ומהותו הפנימית כעבודתו את ה', צדיק ורע לו פירושו שהרע שבו - שבנפש הצדיק, הוא 'לו', כלומר שהוא כפוף לטוב וכו' - כלומר, למרות שיש לו מעט רע בנפש, הוא כפוף לטוב שבו, שזהו עיקר נפשו של הצדיק, ואין לרע שום ביטוי אצלו. וצדיק וטוב לו, פירושו, שאין לו שום נטיה בנפשו לרע, אלא כולו טוב, משום שביטל את כל הרע שבלבו בתכלית, עד שיש בלבו רק טוב בלבד. ונמצא שלפי דברי הרעיא מהדימנא, בין צדיק וטוב לו, בין צדיק ורע לו, אין להם שום עונות כלל, וההבדל ביניהם הוא רק בנפשם פנימה, עד כמה ביטלו את הרע שבתוך ליבם, שצדיק וטוב לו ביטל את הרע שבלבו בתכלית, וצדיק ורע לו אף שביטל את הרע שבלבו, אבל לא ביטלו בתכלית, אבל גם צדיק ורע לו, אין הרע שבו משפיע עליו מאומה, כי מתבטל לגמרי לגבי הטוב.

וכן מצינו בחז"ל הגדרה נוספת כענין מדרגת צדיקים בינונים ורשעים: ובגמרא סוף פרק ט' דברכות (סא) צדיקים רק היצר טוב שופטין כו' - היצר טוב מושל בהם, ורשעים רק היצר הרע שופטין - היצר הרע מושל בהם, בינונים זה וזה - גם היצר טוב וגם היצר הרע שופטין וכו' - מושלים בהם. והיינו לכל הצדיקים, בין צדיק וטוב לו ובין צדיק ורע לו, רק ליצר טוב יש שליטה עליהם, ולכל הרשעים, בין רשע וטוב לו ובין רשע ורע לו, רק ליצר הרע יש שליטה עליהם, ולבינונים לשניהם יש שליטה עליהם.

וממשיכה הגמרא, אמר רבה כגון אנא בינוני - אני בינוני, אמר לה אביי - אמר לו אביי תלמידו, אם אתה מן הבינונים נמצא שלא שביק מר חיי לכל בריה וכו' - אינך מניח לאנשים לחיות. כי אם אתה מן הבינונים אין לך צדיק גמור בעולם (רש"י שם).

כמאמר חז"ל הנ"ל מצאנו כמה הגדרות בחילוקי מדרגות צדיקים, בינונים ורשעים: א. צדיק גמור וצדיק שאינו גמור. ב. הרע שבו כפוף לטוב ושואן בו כלל רע. ג. יצר טוב שופטין או יצר הרע שופטין. ועדיין אינו מוכן מהי ההגדרה המדויקת לחלוקה זו, ולקבץ כל זה באר היטב, מהו ההגדרה צדיקים, בינונים ורשעים.

האם האדם נברא רשע או שזה תלוי בבחירתו וגם לקבץ מה שאמר איוב [בפא תבא פקא' (טו)] רבונו של עולם איך אתה יכול להעניש את הרשעים על זה שיש להם עונות, הרי אתה הוא זה שבראת צדיקים בראת רשעים

כו', ומאחר ואתה בראת אותם רשעים אינם יכולים לשנות זאת, ולא מגיע להם עונש על כך, שאנוסין הן החוטאים. מדברי איוב נראה שזה שהאדם הוא רשע ועובר עבירות אין זה תלוי בבחירתו, אלא נגזר עליו כן מלמעלה, והא איתא בגמרא (סנה"ט) שהקב"ה גזר ואמר למלאך הממונה על ההריון אם הוולד יהיה חכם או טיפש, גיבור או חלש, אבל צדיק ורשע לא קאמר - אם יהיה צדיק או רשע לא אמר הקב"ה למלאך הממונה על ההריון לפני שנשמתו ירדה לעולם. אלא זה תלוי בבחירתו של כל אחד ואחד, שהכל בידי שמים חוץ מידאת שמים, ואם כן איך אמר איוב בראת צדיקים בראת רשעים, הרי מכורא בגמרא להדיא שלהיות צדיק או רשע אין נגזר מלמעלה אלא תלוי בבחירתו.

ג - מהות מדרגת הבינוני

וגם - בנוסף על מה שקשה ממאמרי חז"ל יש לקבץ גם מהו מהות מדרגת הבינוני, שלפי ההכנה הפשוטה, בינוני הוא מי שאינו צדיק שיש לו רוב מצוות, ואינו רשע שיש לו רוב עונות, אלא מצוותיו ועונותיו שקולים, אבל אי אפשר לומר כן, שבוודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות - אי אפשר לומר שהבינוני זכויותיו ועונותיו שקולים, שאם כן, שבינוני יש לו עונות, איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני - אמנם רבה טעה כמה שאמר על עצמו שהוא בינוני, וכפי שאביי תלמידו הוכיח לו שאם הוא בינוני נמצא שכל העולם הם רשעים, אבל עדיין צריך להיות בסים על פי ההניחין לטעותו של רבה שאמר על עצמו שהוא בינוני, ואם בינוני יש לו מחצה עונות, נמצא שרבה אמר על עצמו שיש לו מחצה עונות, והרי נודע (כ"ב פ"ו) דלא פסיק פומיה מגירסא - פיו של רבה לא הפסיק מללמוד ולשנון דברי תורה, עד שאפילו כשרצה מלאך המות להורגו לא היה יכול לשלוט בו (כ"ב פ"ו) היות שלא פסק מלימודו אפילו לדג. ממעשה זה אנו למדים את גדול מעלתו של רבה, הן שכל הזמן הוא למד עד שלא היה לו אפילו עון ביטול תורה לזמן מועט, והן שלמד תורה באופן נעלה מאד, שמלאך המות לא היה יכול לשלוט בו מחמת כן, ואם כן בוודאי לא היה לו מחצה עונות, ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות חס ושלום, הרי עשיית המצוות ואי עשיית העונות הוא דבר הנראה וברור, ובוודאי רבה ידע מזה שלא הפסיק מלימודו אפילו לא לדג, ולא עבר אפילו עבירה אחת, ואם כן מה היה לו מקום לטעות שהוא בינוני שיש בידי 'מחצה' עונות. ומוכרח מכך שבוודאי הבינוני אין לו מחצה עונות.